

Sorin Preda

Moromeții. Ultimul capitol

N-am avut prilejul de a citi prima ediție a cărții lui Sorin Preda, *Moromeții. Ultimul capitol* (ediția a II-a, revizuită și adăugită, Cluj-Napoca, Editura „EIKON”, 2013) și doar o întâmplare mi-a adus-o acum înaintea ochilor. Cert e că, răsfoind-o, m-a sedus. Cu un clișeu, ea se citește pe nerăsuflăte. E o tulburătoare poveste despre un destin individual, despre unul familial și, de ce nu, despre unul colectiv. O poveste despre lumea pierdută a Moromeților, intrată pe un incontestabil făgaș al disoluției.

Moromeții. Ultimul capitol este un splendid tablou de familie, avându-l în centru, firește, pe Marin Preda. Deși desuetă, comparația care se impune este aceea cu un tablou votiv, care, în ultimă instanță, luminează un personaj. Un personaj în oglinzi paralele, pentru că, nu de puține ori, informațiile despre Marin Preda sunt divergente, dacă nu chiar contradictorii. E un joc cu mai mulți naratori-martori, din care iese o imagine convingătoare a omului și a scriitorului. Indiferent că vorbesc despre ochii săi de un verde tulburător, despre tăcerile monumentale, despre ironiile necruțătoare, despre hachițele și umorile scriitorului, despre moartea sa misterioasă, despre stiloul său Parker sau despre fericirea de a înălța un zmeu etc., etc., dialogurile provocate de Sorin Preda au darul de stimula verva interlocutorilor, pentru a ne apropia, pe noi, cititorii, de ceea ce a fost cu adevărat prozatorul. O imagine vie, curățată de zgura ideologică adunată în ultimii ani, când autorul *Moromeților* a fost supus unor atacuri aproape inexplicabile.

Trebuie să mărturisesc faptul că am avut, la lectură un sentiment straniu, un amestec de satisfacție, dar și o tristețe iremediabilă. Lumea lui Preda nu ne mai aparține, așa cum crede Paul Cernat, ci, dimpotrivă. Teza implicită a volumului este tocmai aceea că ea moare, puțin câte puțin. Mărturiile mi-au amintit, izbitor, de Lilieci lui Marin Sorescu și de prăbușirea unei alte lumi: „Casa lor bătrână, de moșneni domoli și așezați, / Intra încet în pământ.” (*Rânduile*) Nu altfel gândește Marin Preda, care, întors în satul natal, are senzația că până și casele sunt mai mici: „Ce mă-sa se întâmplă? Casele ăstea se micșorează de la an la an.” (p. 191)

De altfel, paginile finale, semnate de Sorin Preda însuși nu sunt doar reportaje, ci proză autentică: „În Siliștea, nimic nu mai e cum a fost – cu atât mai puțin casa părintească a scriitorului. E o coșmelie ca oricare alta. Te doare sufletul, dar n-ai ce face. [...] Toate au dispărut, s-au chircit, au intrat în pământ. Neamul Parizianului s-a stins. Nici casa lui nu mai e. A dărâmat-o al lui Cojocaru ca să iasă cu gardul la șosea, să aibă larg și să deschidă eventual o crâșmă cu dever și consumație. Neamul lui Zdruncan, fiul lui Traian Pistică, s-a risipit. Ai lui Bălosu au plecat la oraș. La fel, copiii lui Cocișă sau ai lui Cotelici, ai lui Băzdoveică sau ai Bobârlăci.” (pp. 193-194) E un adevărat paradis în destrămare, pe care autorul încearcă să îl salveze de neant. Asta explică structura de tip puzzle a cărții, care, de fapt, recuperează frânturi de memorie: „Dacă ajungi la Siliștea și vrei să te apropie de lumea adevărată a lui Marin Preda, trebuie să te descurci singur, să strângi de unde știi și de unde se nimerește câteva fărâme de vorbe și de întâmplări. Să le completezi, imaginându-le. Cineva ar trebui acum, în ultima clipă, să adune tot ce a mai rămas. E posibil ca, din toate, amintirile să moară ultimele, dar nu e sigur. Lipsite de asprimea amănuntelor, de culoarea și mirosul unui detaliu, amintirile se usucă, rămân fără viață, un simplu desen pe zăpadă.” (p. 194)

O fatalitate grea pare că apasă asupra universului predist, amenințând să îl sufocă. Iar cartea scrisă de Sorin Preda e o formă de rezistență împotriva uitării. Din această perspectivă, volumul rămâne o încercare iluzorie și, simultan, meritorie de a recupera urme ale acestei lumi, o tentativă de a se opune timpului care nu mai are răbdare cu siliștenii de odinioară.

Adrian JICU

Grigore Leșe Acum știu cine sunt

Uneori, omului îi stă bine când se joacă. Când se joacă pentru a rostui. La finalul anului ce tocmai a trecut mi-am propus și eu să acord într-un spațiu virtual câteva premii. Din punct de vedere editorial, numărul mare al cărților te copleșește: evident, aveam de unde alege! Dar simțeam că nu asta mă interesa – nu doream topuri, nu doream confruntări estetice și tot amalgamul acela de prețiozități literare. Mi-au trecut prin minte cărți bibliofile, albume de artă, poezie bună și culmea... multă proză de calitate. Dar chiar în ultimele trei zile ale anului m-am întâlnit cu ceea ce căutam. Pe Grigore Leșe ar trebui să îl știu toată lumea! Dacă ăst lucru se întâmplă, atunci rândurile de față își vor atinge cu siguranță scopul. De nu, rămâne fiecare pe drumul său...

Da, pentru mine, cartea anului 2013 este *Acum știu cine sunt* – semnată de Grigore Leșe și apărută la Editura Humanitas. E o carte aparte, un volum ce adună în paginile sale suita unor „însemnări și aduceri aminte.” E cartea-document a unei vieți gândită ca joc ritualic. Nu știu dacă actul lecturii ar fi ideal să vină după ce îi ascultăm muzica lui Leșe, dar știu că fără de aceasta, ori fără a-l vedea live (cum spunem noi acum), am avea o imagine incompletă.

Un soi de argument prefătează inedita construcție a volumului: „De 59 de ani s-au strâns în mintea mea povești și întâmplări trăite cu inima. Niciodată nu m-am gândit că într-o zi o să ajung să le aștern pe hârtie. Când m-a adus mama pe lume, socoteala ei a fost să horesc și să împlinesc horile. Iată că a venit vremea să le interpretez, iar interpretarea se face prin cuvânt. Poveștile au fost viața mea și prin ele m-am destăinuit; au zburat dintr-un loc într-altul, unele dintre ele luând chipuri cosmice. Au fost o mângâiere pentru sufletul meu. Le-am istorisit în orice împrejurare. Nu toți oamenii mi-au înțeles intențiile, eforturile, mahnirile. Cartea aceasta dezvăluie și dă posibilitatea cititorilor să mă cunoască mai bine. M-am arătat prin aduceri-aminte și prin însemnări despre lumea văzută de mine.” Iar lumea văzută de Grigore Leșe e o lume tainică, nu foarte îndepărtată. E un spațiu care încă mai alină, e povestea dintru început depănată. Grigore Leșe are talent de povestitor – nici nu știi când te îndepărtezi de real și te lași sedus de lexicul variat, regionalisme, arhaisme, ziceri străvechi, proverbe, „spusa satului”, toate măiestrit împletite de un om cu o trăire aparte, unică. De altfel, pe Grigore Leșe nu l-ai putea suspecta niciodată că nu știe ce spune: deși activitatea sa e susținută de titluri și premii importante (e doctor în muzicologie cu lucrarea „Horea în grumaz. Considerații teoretice și practice ale interpretării genului dintr-o perspectivă stilistică”, doctor honoris causa al Universității de Vest „Vasile Goldis” Arad, profesor de etnomuzicologie al Universității din București etc.), mai de folos, după cum singur mărturisește, sunt anii petrecuți în vatra satului, în comunitățile mici, uneori chiar izolate ale Lăpușului. Muzica sa, scrisul său, practic Cuvântul său ar putea fi perfect înțelese dacă-i urmărești drumul pentru o perioadă de timp mai lungă. Deși modern în atitudine – rămâne de neuitat serialul difuzat de

TVR Cultural „La porțile cerului”, prezența sa pe scenă alături de tineri muzicieni din genuri mai deloc complementare, disponibilitatea de a realiza muzica de film sau pentru scurt metraje girate de BBC, Grigore Leșe tinde să devină poate fără voia sa, el însuși personaj.

Materialul cărții e grupat în mai multe, hai să le zicem, capitole: „Anotimpurile satului meu” – după cum v-ați așteptat, cel mai savuros dintre toate; apoi, „Aduceri-aminte” – aici sunt contrapunctate evenimente cu rol în modelarea întregii ființe, urmează o a treia parte de o importanță majoră „Horea în grumaz, relict șamanic” – o prezentare detaliată a mecanismului horei, prezentare pe înțelesul nespecialistului. Ultimul capitol este cel al „Însemnărilor”, unde lumea nouă pare a se împleti cu cea veche, unde oamenii sunt deopotrivă prețuiți pentru frumusețea sufletului lor, așa încât autorul pare să le fi reținut loc în inima sa și unor figuri mitizate precum Gheorghe Zamfir ori Maria Tănase, dar și oamenilor simpli – Badea Vasile Dâncu din Runcu Salviei, Nastasia din Cupșeni, Țambalagiul Zaim ș.a.m.d.

În mod evident, cartea pleacă de la un crez formulat de la început: „Străbunicu’ Grigore îmi spunea că atunci când corindele nu se vor mai auzi peste sat vor ieși diavolii și lumea va încăpea pe mâna lor”; e legătura peste timp cu strămoșii, exercițiu de interpretare continuă a valorilor ancestrale. O lume ale cărei taine presupuneau tăcere, comuniune în afara zgomotului, o lume unde „nu era vrajă între oameni, se vizitau și-și făceau daruri de sărbători, se ajutau la lucru, unguri cu români, români cu evrei, nu avea importanță după care ce credeai în.” O lume care aștepta sfintele sărbători cu ușile deschise, urmând ca bucuria sfântă să mai steargă din amarul zilelor obișnuite.

Aparte mi s-a părut povestea Susanei lui Balotă: „Pentru mine, timpul și anotimpurile le aducea o femeie din Borcuț, Susana lu’ Balotă. Ea, în fiecare zi, la ora șapte dimineața, ducea la biserică un coș cu flori ca să împodobească cu ele altarul și icoanele. Pe drum, mai împărțea din ele oamenilor cu care se întâlnea. Le aduna din grădina ei, plină de flori până toamna târziu, iar primăvara devreme le culegea din pădure. Florile din coșul femeii îmi arătau cum se schimbă anotimpurile...”

La urma urmelor, după cum am spus, e o carte despre taine și aduceri-aminte. Căci horitul e o taină: horitorului nu îi place să fie văzut când horește. Ritmul tăguit, textele lungi și repetitive redau senzația de „curgere perpetuă, de înălțare și coborâre, de moarte și renaștere, de despărțire și regăsire, de drum sinuos și zbor nesfârșit”.

Mi-aș dori oricând să-l revăd pe Grigore Leșe. El este dintre cei puțini ale căror povești sunt în stare să restaureze.

Marius MANTA

Dan Sociu

Vino cu mine știu exact unde mergem

În acest moment, multora le este cunoscut numele lui Dan Sociu și asta pentru că, la începutul anului 2014, a refuzat premiul „Cartea de Poezie a anului 2013”, oferit de Institutul Cultural Român. Nu voi vorbi aici despre gestul său, pe care mulți s-au grăbit a-l eticheta drept „politic”. Pe mine mă contrariază că se comentează intens bănuitele și nebănuitele motive pentru care Dan Sociu a refuzat premiul și, se pare, că pe puțini îi interesează cartea lui. Deocamdată nici criticii literari nu se grăbesc să vorbească despre volumul *Vino cu mine știu exact unde mergem*. La o căutare simplă pe google, am găsit un singur articol, semnat de Raluca Dună, la începutul lunii noiembrie, în revista „România literară”. Nu se poate spune că

accesul la carte a fost dificil, pentru că încă din luna august circula pe internet o variantă online a cărții.

Dar să nu ne îndepărtăm de la subiect și să încercăm să pătrundem în universul acestei cărți. Sub aparența unei simple plachete de versuri, cu un conținut de mai puțin de douăzeci de poeme (însă majoritatea ample) în doar 26 de pagini, *Vino cu mine știu exact unde mergem* (Ed. „Tracus Arte”, București, 2013) nu e chiar ușor de citit. Lui Dan Sociu îi place să schimbe registrele de la un volum de poezii la altul. Dacă în *Poezii naive și sentimentale* se întâlneau și sensuri ale imponderabilității, în *Vino cu mine știu exact unde mergem* discursul este complex, iar textele, de largă respirație, sunt narative, au greutate. Temele nu sunt noi, dar poetul vorbește în felul său personal, uneori cinic, alteori cu înțelegere detașată, despre singurătate, alienare, dezabuzare, impactul industrializării ce duce implicit la abrutizarea sentimentelor, despre viață și moarte, eros și thanatos și despre alte, variate fobii sau obsesii unice. O face și într-o manieră ludică, dar ludicul său se caracterizează prin sobrietate. Spre exemplu, se joacă și provoacă o impresie puternică asupra cititorului, întrebându-l oximoronul: „muzică relaxantă de lift”, „omul zburător cimentat”, „riduri pufoase”. Epitetele de acest gen sunt doar monturi în excelențe pasaje cu imagistici adesea suprarealiste.

Primul text din carte debutează cu o ironie despre rutină și banalitate: „E interesant cum ne începem poveștile cu o descriere a vremii/ ca și cum am fi înțeles că primul lucru de spus despre noi/ e că plouă, ninge, bate vântul sau nu.” Desigur, e și o sugestie despre inhibiția oamenilor de a vorbi despre ei înșiși, despre încercarea lor de a-și ascunde timiditatea în conversații clișeice. Dar, după aceste versuri ce conțin ele însele exprimări ușor stereotipe, discursul ia altă turnură, ajungându-se la subiecte științifice, totodată inserând o imagine plastică, lirică, a unei patinatoare celebre. La o citire inițială, sintaxa frazei pare una obișnuită, tonul neutru. Apoi, neașteptat și subtil, textele ating abstractizări dense, spaima se poate insinua în secvențe de tip noir-fantasy: „Pisica ta fără gură, Saudade, se apropie de pleoapele tale închise/ și scâncește din piept să o atingi.” Poemul lui Dan Sociu are structură cinematică, atenția se mută de la o imagine la alta, decorul nu rămâne același, sunt introduse personaje diverse. În același (prozo)poem, se meditează la dramatica situație a unui sociopat, apoi atenția se concentrează către un „șoarece” și disperarea acestuia, episodul următor pare a nu avea nicio legătură cu cele precedente: întâlnirea stranie, dintre eroul-narator și o femeie, într-un spațiu lipsit total de romantism, un „raion de pește”. Și totuși un liant există și el este indus prin metaforă, totul e încremenit de spaimă sau de inerție. Albul dominant este simbolic, tema „absenței” este subliniată de referirea la filmul „Persona”. Însă finalul e liniștitor, imaginile terifiante prezentate proveneau doar dintr-o succesiune de vise: „Când mă trezesc, frunzele copacului de după fereastra deschisă sînt de apă/ argintie, suspendată.”

Ar fi multe de zis despre această carte pentru că poate fi interpretată în mai multe chei de lectură. Dan Sociu combină mai multe tipuri de limbaj și o face în așa fel încât, paradoxal, pare un limbaj nou și unic. În asta constă forța și originalitatea poetului. Mă opresc însă aici, nu înainte de a atrage atenția că micile mele observații pe marginea textelor sunt cele ale unei cititoare de poezie. Însă *Vino cu mine știu exact unde mergem* își așteaptă exegeții. Dincolo de atitudinile publice pe care le-a avut și le va avea Dan Sociu, foarte importantă rămâne creația literară, iar recenta lui carte de poezie ar fi meritat, într-adevăr, să fie premiată, fiind una de excepție.

Violeta SAVU